

REZIME

Komentara NOOIS i CSŽ Srbije na odgovore na dodatna pitanja UN Komiteta u vezi sa inicijalnim izveštajem Republike Srbije o primeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom.

Podneli:

Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije (NOOIS)

i

Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije (CSŽ OSI Srbija)

Beograd, Mart 2016

SADRŽAJ

I Uvodni rezime	3
II Pitanja od značaja za važne odgovore Srbije na pitanja Komiteta:	
Član 6: Žene sa invaliditetom	4
Član 9: Pristupačnost	5
Član 19: Živeti samostalno i biti uključen u zajednicu	6
Član 27: Rad i zapošljavanje	7
III PREPORUKE	9

I UVODNI REZIME

Rezime komentara na dodatna pitanja Komiteta UN u vezi sa Inicijalnim izveštajem Republike Srbije o primeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom podnose Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije (NOOIS) i Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije (CSŽ OSI Srbije).

U septembru 2015 godine ova koalicija je prezentovala Komitetu UN Alternativni izveštaj („Izveštaj iz senke“) o primeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji.

U ovom dodatnom dokumentu, dajemo naše komentare sledećih članova Konvencije, bazirane na odgovorima Republike Srbije na pitanja Komiteta UN: Član 6 – Žene sa invaliditetom, član 9 - pristupačnost, član 19 - živeti samostalno i biti uključen u zajednicu i člana 27. - rad i zapošljavanje.

Odabrali smo ova četiri člana Konvencije, jer ih smatramo ključnim preduslovima za uključivanje u zajednicu osoba sa svim kategorijama invaliditeta u Srbiji. Osim toga, žene sa invaliditetom su višestruko diskriminisane, te njihov položaj u društvu zahteva posebne mere države da bi ih zaštitila od diskriminacije. U vezi sa ovim, predlažemo Komitetu UN da ove komentare ima u vidu prilikom razgovora sa državnim delegacijom u cilju poboljšanja stanja u ovim oblastima.

Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije je "krovna organizacija", tj. Savez organizacija osoba sa posebnim vrstama invaliditeta, organizacija pravnih zastupnika osoba sa invaliditetom i interesnih organizacija koje okupljaju osobe sa različitim vrstama invaliditeta na teritoriji Republike Srbije. Osnovana je 2007. godine i predstavlja jedinstven pokret osoba sa invaliditetom u Srbiji, govoreći u ime većine OSI (oko 800.000 osoba sa invaliditetom i pravnih zastupnika osoba sa invaliditetom), ukazujući na probleme koje imaju OSI, i ujedno predstavlja jednu od najvažnijih političkih snaga u zalaganju za zajedničke interese i potrebe OSI. Misija NOOIS-a je povećavanje uključivanja osoba sa invaliditetom u društvo, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava i sprečavanje njihove diskriminacije na osnovu invaliditeta. Kroz uspostavljanje saradnji pojedinačnih organizacija osoba sa invaliditetom i republičkih vlasti, NOOIS nastoji da utiče na pravni okvir koji se odnosi na osobe sa invaliditetom, predlažući specifične zakone u vezi sa osobama sa invaliditetom i druge opšte zakone i druge akte, u skladu sa UN Konvencijom o pravima OSI (UNKPOSI) i međunarodnim standardima i dokumentima.

Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije (CSŽ OSI Srbija) je "cross-disability" organizacija, odnosno okuplja osobe sa različitim vrstama prvenstveno telesnog invaliditeta, koje povezuju zajedničke potrebe i interesi. Osnovana je 1996. godine i misija Centra je da promoviše filozofiju samostalnog života u Srbiji, i zalaže se na stvaranju uslova njene primene u Srbiji. U svom radu organizacija se zalaže ostvarenje samostalnog života OSI, njihovih ljudskih prava i socijalne uključenosti. Organizacija ima mrežu lokalnih organizacija u 10 gradova u Srbiji. Takođe polje njenog rada uključuje i politiku i razvoj zakonodavstva, istraživanja o pitanjima invalidnosti, obrazovanja i podizanje svesti, o pitanjima invalidnosti, lobiranje i kampanje za stvaranje uslova za puno učešće OSI u društvenom i političkom životu. Centar je bio uključen u razvoj brojnih političkih

dokumenata, uključujući izradu Nacionalne strategije za OSI, Zakon o sprečavanju diskriminacije OSI i mnogih drugih relevantnih zakona.

II Pitanja od značaja za važne odgovore Srbije na pitanja Komiteta:

ČLAN 6: ŽENE SA INVALIDITETOM

U Srbiji, država se još uvek nije dovoljno sistematski bavila pitanjima potpunog i jednakog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda žena i devojaka sa invaliditetom, niti definisala mere za osnaživanje žena sa invaliditetom kako bi im se omogućilo da budu jednake u društvu. Žene sa invaliditetom nisu posebno pomenute u bilo kom zakonu RS kao grupa izložena višestrukoj marginalizaciji; ne postoje zvanični podaci o njihovom položaju i potrebama. Iako se pominju u nekim strategijama, ništa još uvek nije urađeno po pitanju sprovođenja tih odredbi.¹

U odgovorima na dodatna pitanja Komiteta UN, koji je podnela Republika Srbija fokus je samo na krivičnom delu obljube nad nemoćnim licem. (član 179). Međutim, ne shvata se da je ovo diskriminacija žena sa invaliditetom, jer u istom Zakonu (član 178) definiše krivično delo "silovanje", za koje je propisana kazna od 3 do 12 godina zatvora, ali se taj član ne primenjuje kada su žrtve žene sa invaliditetom. Umesto kvalifikacija krivičnog dela, "silovanja" nad ženama sa invaliditetom, silovanje nad njima se definiše kao "obljuba nad nemoćnim licem", za koje je propisana kazna je od 2 do 10 godina zatvora (član 179).

Nije jasno kako je silovanje žene sa mentalnim bolestima, drugih mentalnih poremećaja, različitim tipova fizičkog invaliditeta, slepe ili gluve žene, koja je manje sposobna da pruži otpor i da se brani od žena bez invaliditeta, može da se tretira kao manje krivično delo, u odnosu na zločin počinjen nad ženom bez invaliditeta. Silovanje je uvek silovanje, bez obzira na to da li je žrtva osoba sa invaliditetom ili ne. Logično, silovanje žene sa invaliditetom trebalo bi da bude teže krivično delo za koje je propisana veća krivična kazna, nego kada je krivično delo izvršeno nad ženom bez invaliditeta..

Mera "isterivanju je nasilnika iz stana" u Porođičnom zakonu RS teško se primenjuje na žene sa invaliditetom, jer one zavise od nasilnika u svakodnevnom životu i aktivnostima (ustajanje, oblačenje, toalet potrebe i sl.). U Republici Srbiji, još uvek ne postoji usluge podrške za žene sa invaliditetom koje bi im pomogle da zadovolje te potrebe. One ne mogu biti smeštene sigurne kuće jer su one nepristupačne u većini slučajeva. Institucije od kojih žene sa invaliditetom treba da traže zaštitu su takođe nepristupačne i nisu prioritet za ostvarivanje socijalnih davanja.

---

¹ National Strategy for Improving the Position of Persons with Disabilities - National Strategy for Improving the Position of Women and Promotion of Gender Equality ("Official Gazette of RS", No. 55/05, 71/05, 101/07 and 65/08)

Član 9: Pristupačnost

U odgovorima na dodatna pitanja Komiteta UN, koji je podnela Republika Srbija, čiji je fokus na sledećim oblastima: informisanje za osobe sa invaliditetom, pristupačnosti javnih površina i pristupačnost za slepe i gluve osobe, date su tačne informacije, ali ne spominju se problemi u njihovoj primeni, odnosno ne postoji dovoljno informacija o problemima u praksi.

Najveći problem u Srbiji je primena postojećih dobrih propisa - zakona i podzakonskih akata.

Uprkos svim propisima, osobe sa invaliditetom u Srbiji suočavaju sa preprekama u:

- kretanju (postoji nedostatak taktilnih staza, nedostatak zvučnih semaforima, visokih trotoara ...)
- Korišćenju prevoza (nepristupačan javni prevoz, nedostatak parking mesta označenih za osobe sa invaliditetom i složena procedura za dobijanje neophodnih nalepnica ...)
- Ulazak i kretanje kroz javne i privatne zgrade (Zakonom o uređenju prostora i izgradnji predviđeno je da stambene zgrade sa deset i više stanova moraju da ispune uslove pristupačnosti, ali OSI su primorani da pronađu svoje izvore finansiranja za adaptaciju)
- korišćenju kućnih aparata,
- elektronskih i digitalnih sistema,
- dostupnosti informacijama i komunikaciji,
- Uslugama i proizvodima u svakodnevnim aktivnostima.

U martu 2015. godine Zakon o znakovnom jeziku je usvojen i od tada, znakovni jezik postaje službeni jezik za gluve. Što se tiče elektronskih medija, i radio i televizija su nepristupačni za gluve osobe - još uvek ne postoji dovoljan broj TV programa za gluve osobe na znakovnom jeziku. Proces digitalizacije medija trebalo bi da bude koristan za gluve i nagluve osobe. Znakovni jezik se takođe slabo distribuira zbog malog broja prevodilaca. Jedan znakovni tumač jezika radi za oko 1.000 gluvih i nagluvih osoba, a za 30.000 njih je potreban tumač. Postoje 44 kancelarija za usluge prevođenja i oko 300 prevodilaca na znakovnom jeziku sa različitim stepenom specijalizacije.

Zakon o kretanju uz pomoć psa vodiča je usvojen u martu prošle godine, ali je potrebno raditi na promociji prava i senzibilisati javnost o kretanju uz pomoć pasa vodiča.

Generalno, iako su usvojeni standardi o pristupačnosti i propisane odgovarajuće sankcije, ovi standardi se ne primenjuju još uvek zbog nedovoljnog inspekcijskog nadzora. Takođe, još uvek ne postoji adekvatna obuka za "standarde pristupačnosti" za arhitekte, profesionalce i lokalnih vlasti koji pružaju odobrenje za izgradnju i upotrebne dozvole.

Član 19: Živeti samostalno i biti uključen u zajednicu

U odgovorima na dodatna pitanja Komiteta UN, koji je podnela Republika Srbija se pominju usluge podrške za samostalan život, kao što su usluge personalne asistencije. Navodi se da su većina korisnika (40%), koji koriste usluge personalnih asistenata deca i mladi ljudi. Ovo nije u skladu sa Pravilnikom o minimalnim standardima usluga (čl 99 i 100) koji propisuje da ova usluga može biti dostupna za odrasle osobe, sa procenjenom I ili II stepenom potrebe za podrškom, koji imaju pravo na uvećani dodatak za negu i pomoć, imaju kapacitet za

samostalno donošenje odluka, zaposleni su ili aktivno uključeni u rad različitih udruženja građana, sportskih udruženja, političkih partija i drugih oblika društvenog angažmana.

Iako je servis PA neophodan preduslov za samostalni život osoba sa invaliditetom, koji im omogućuje da budu društveno i politički aktivni i uključeni u procese zastupanja za stvaranje politike invalidnosti (u skladu sa članom 4 UNKPOSI), i da učestvuju u političkom i društvenom životu, kako na nacionalnom nivou tako i na nivou lokalnih zajednica, servis PA nije dovoljno razvijen iz različitih razloga:

- PA servis se finansira od strane lokalnih zajednica od kojih većina nema dovoljno finansijskih sredstava.
- Nedovoljno poznavanje standarda kvaliteta usluga, sadržaja i principima na osnovu kojih se usluga pruža². Kao rezultat toga, postoje velike razlike u sadržaju i kvalitetu usluga PA³ koji korisnici dobijaju čak i onda kada je usluga obezbeđena.
- Nedostatak sistema procene za uslugama socijalne zaštite u Centrima za socijalni rad i praksi da se ne registruju potrebe korisnika za usluge koje ne postoje trenutno u lokalnoj zajednici, već se procenjuje samo potreba za postojeće usluge, koje su ograničenog spektra.
- Prema podacima u državnom odgovoru na dodatna pitanja Komiteta UN, u 2014. samo 46 odraslih OSI koristilo je PA servis u Srbiji kroz procenu CSR. Prema podacima Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije, 83 odraslih OSI koristilo je standardizovanu uslugu PA koje su pružale lokalne organizacije OSI kroz projekte koje finansira lokalna samouprava u 8 gradova u Srbiji, bez procena Centara za socijalni rad.
- Nedostatak planiranog pristupa finansiranju usluga i postavljanje prioriteta u zajednici
- Ne pravi se razlika između usluge PA i usluga u zajednici namenjenih pomoći za decu sa smetnjama u razvoju, kao što su lični pratilac za decu ili drugih službi namenjenih deci i osobama sa intelektualnim teškoćama.

Pluralitet pružaoca usluga nije još zaživeo u Srbiji, što između ostalog rezultira relativno malim brojem usluga podrške na lokalnom nivou.

Prema Zakonu o SZ, Centri za socijalni rad takođe imaju pravo na pružanje usluge kada ne postoje drugi pružaoci te usluge u zajednici što dovodi do sukoba interesa: jer CSR upućuju korisnike na usluge koje oni pružaju, ali ne i na nove usluge koje su tek u razvoju, ili su davaoci usluga lokalne organizacije civilnog društva. Ove tvrdnje potvrđuju i rezultati istraživanja prema kojem 72% ispitanika nema pristup potrebnim uslugama podrške, 42% ispitanika nema mogućnost da utiče na donošenje odluka na izbor, kvalitet i obima usluga koje će dobiti.

ČLAN 27: RAD I ZAPOŠLJAVANJE

U odgovorima na dodatna pitanja Komiteta UN, koji je podnela Republika Srbija u vezi sa članom 27., predstavljena je primena mera u sledećim oblastima:

---

² Defined by the Guidebook on Minimal Standards of Services?, "Official Gazette of RS", No. 42/2013

³ The Research of CILPWD Serbia 2013 and "Holistic Report: Monitor your Rights!", COD

- Statistički podaci o merama aktivne politike zapošljavanja
- Obaveza poslodavca da obezbedi drugi odgovarajući posao zaposlenom sa zdravstvenim problemom i zaposlenoj osobi sa invaliditetom koja ne može više da obavlja taj posao.
- Definicija osoba sa invaliditetom u okviru Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji zapošljavanju osoba sa invaliditetom i procena radne sposobnosti.

Statistika u vezi sa merama aktivne politike zapošljavanja pokazuje smanjenje broja nezaposlenih osoba sa invaliditetom, ali to još uvek ne znači jednake mogućnosti pri zapošljavanju.

Ali u pogledu Zakona o izmenama i dopunama zakona o radu koji je stupio na snagu 29. jula 2014, stavovi države i invalidskog pokreta su potpuno različiti. Izmene i dopune Zakona o radu su pogoršale situaciju, jer predviđaju da kada poslodavac ne može da obezbedi adekvatan posao u skladu sa preostalom radnom sposobnošću zaposlenog, zaposleni se onda smatra tehnološkim viškom, a poslodavac može da raskine ugovor o radu. NOOIS je podneo zahtev Ustavnom sudu Srbije za ocenu ustavnosti ove odredbe. Ova odredba predstavlja direktno kršenje člana 27. Konvencije.

U ovoj oblasti postoji još mnogo izazova:

- Predrasude, stereotipi i postojanje diskriminacije osoba sa invaliditetom kao radnika
- Nepovoljna obrazovna struktura
- Kršenje principa učešća i socijalnog uključivanja
- pristupačnost
- Diskriminacija koja se ogleda kroz odnos sa kolegama i nedostatak razumevanja poslodavaca
- Zapošljavanje uglavnom osobe sa invaliditetom kojima ne treba ili treba minimalna podrška na radnom mestu
- Osobe sa invaliditetom sa većim stepenom fizičkog oštećenja i većom potrebom za podrškom su i dalje nezaposlene

Procena radne sposobnosti se određuje na 3 stepena:

- Sposobnost za rad pod opštim uslovima, bez prilagođavanja radnog mesta, ili posla i radnog okruženja.
- Sposobnost za rad pod posebnim uslovima, sa prilagođenim radnim mestom ili radnim mestom i radnim okruženjem.
- Nepostojanje sposobnosti za rad ni pod opštim ni pod posebnim uslovima. Te OSI mogu da se angažuju samo u radnim centrima kao deo njihovog rehabilitacionog procesa.

Iako procena radne sposobnosti treba da obuhvata medicinske, socijalne i druge kriterijume, medicinski model i procena "nesposobnosti" zasnivaju se i dalje pre svega na medicinskoj dokumentaciji.

III PREPORUKE

U cilju otklanjanja ovih problema u praksi, dajemo sledeće preporuke.

Član - 6:

1. Država treba da izmeni krivično zakonodavstvo u delu koji se odnosi na nasilje u porodici i seksualno nasilje nad ženama sa invaliditetom i propiše kazne počiniocu u skladu sa težinom krivičnog dela koje je izvršio, odnosno treba propisati strožije kazne za silovanja žena sa invaliditetom.

Član - 9:

1. Postojeći zakonski okvir ne predstavlja prepreku u ostvarivanju pristupačnosti za osobe sa invaliditetom u Srbiji. Ali, neophodno je aktivnije raditi na sistematskoj implementaciji zakona, kažnjavanju prekršioca, podizanje svesti zaposlenih u javnom sektoru, ali i svih građana o pravu osoba sa invaliditetom na potpun i slobodan pristup objektima, informacijama, institucijama i uslugama u društvu.

2. Potrebno je da gradske i opštinske vlasti u svoje lokalne planove i budžete uključe mere za osiguranje pružanja pristupačnog prevoza, informacija i komunikacije.

3. Neophodno je da nadležna ministarstva osnaže mehanizme i nadzor nad sprovođenjem propisa kontrole i podzakonskih akata i pokrenu procese prema onima koji se nisu pridržavali zakonskih odredbi.

Član - 19:

1. Kako država trenutno vrši izmene Zakona o socijalnoj zaštiti, mora da osigura da i predstavnici organizacija OSI budu uključeni u taj proces u skladu sa članom 4. Konvencije UN i osigura da postignuti nivo prava neće biti ugrožen.

2. Država treba da uradi planove i kreira mere za izgradnju kapaciteta lokalnih samouprava i centara za socijalni rad za vršenje procene, pružanje, praćenje i evaluaciju usluge personalne asistencije.

Član - 27:

1. Država treba da promeni Zakon o radu iz 2014. godine, i vrati prava osoba sa invaliditetom čiji su invaliditeti posledica povrede na radu na nivo Zakona o radu iz 2009. godine

2. Postupak za procenu radne sposobnosti treba da bude poboljšan i da se preusmeri više na proceni neophodne podrške i prilagođavanje za osobe sa invaliditetom koje je potrebno radi obavljanja određenog posla.